

hoogste klas wordt bedoeld. Indertijd heeft prof. Post (*Scholen en onderwijs in Nederland gedurende de middeleeuwen* (Utrecht-Antwerpen 1954) 99-102) de term 'kopklas' echter willen iken voor de secunda en prima, die slechts aan enkele scholen gedurende kortere of langere tijd verbonden zijn geweest. De schrijver had hier mogelijke verwarring kunnen voorkomen door voor Den Bosch eenvoudig te spreken van de hoogste klas.

Maar dit is een kleinigheid. Professor Nauwelaerts heeft ons met deze geschiedenis van het onderwijs te Den Bosch een rijk werk geschonken, dat in sommige opzichten méér biedt dan de titel belooft.

P. N. M. Bot

J. J. Poelhekke, *Het verraad van de pistoletten!* (Verhandelingen der Koninklijke Nederlandsche akademie van wetenschappen, afd. Letterkunde. Nieuwe reeks LXXXVIII; Amsterdam: Noord-Hollandsche Uitgeversmaatschappij, 1975, 77 blz., f. 27.50).

J. J. Poelhekke komt in *Het verraad van depistoletten!* nog eens terug op de activiteiten van Spanjes geheime agent in Antwerpen, Manuel Sueyro, ons reeds bekend uit zijn monografie over 1621. Ditmaal heeft Poelhekke de jaren 1617-1619 onderzocht, en hij is daarbij gestoten op een onbekende vertrouwensman in de Republiek, wiens brieven als bijlagen aan de tekst zijn toegevoegd. Volgens deze correspondent behoorde een groot aantal Hollandse en Zeeuwse politieke figuren tot een geheime Spaanse vriendenkring: Jan en Albrecht van Schagen, Arent Muys van Holy, Adriaan Manmaker, Simon van Beaumont, Hugo de Groot en verscheidene anderen. De brieven suggereren niet zozeer dat deze mannen zonder meer terug wilden onder Spaanse heerschappij. Veeleer lijkt het hun bedoeling te zijn geweest een soort Spaanse voogdij te aanvaarden met garantie van de verworven vrijheden. In hun gedachtengang was de Republiek te zwak zichzelf op eigen kracht te handhaven. Zolang ze vijandin van Spanje bleef, kon ze slechts kiezen of ze satelliet wilde zijn van Frankrijk of van Engeland. Zou dan misschien een verre vriend in Madrid een draaglijker risico kunnen blijken dan de beide goede burens naast de deur? En zelfs als men al aan het dilemma Frankrijk-Engeland zou weten te ontkomen, was er dan niet het binnenlandse gevaar van een stadhouder die zichzelf soeverein wilde maken en zo de vrijheid vernietigen? In deze manier van denken was Spanje niet langer de vijand, maar een reëel politiek alternatief voor dreigende overheersing door Bourbon, Stuart of Oranje.

Poelhekkes these zal ongetwijfeld antithesen oproepen. Een eerste reactie is al verschenen in het *Tijdschrift voor geschiedenis*, XIC (1976) 50-56 van de hand van Den Tex, en dat zal waarschijnlijk niet het laatste woord blijven. Op zichzelf is het bestaan van een Spaansgezinde partij in de Republiek niet onaannemelijk. Vanaf haar ontstaan had zij haar buitenlandse beleid op de twee grote bondgenoten moeten oriënteren. Zodra er enige ontspanning optrad in de verhouding tot Spanje, lag het voor de hand dat men zou gaan overwegen de keuzemogelijkheden voor de buitenlandse politiek te vergroten met een Spaanse variant. Wie meende dat Spanje tevreden zou kunnen zijn met formele erkenning van de opperheerschappij, en godsdienstvrijheid voor beide religies, behoefde zichzelf dan niet als landverrader te beschouwen als hij voor Spanje koos. Wel zou men kunnen menen dat zulke voorwaarden buiten de werkelijkheid lagen, en misschien was dat in 1619 ook juist. Maar tien jaar later werd die godsdienstvrijheid toch wel met succes bedongen bij de capitulatie van Amersfoort in 1629. Ik ben dan ook geneigd Poelhekke bij te vallen als hij het bestaan van een Spaansgezinde partij op het hoogste niveau aanneemt.

Daarin ligt dunkt mij het belang van deze bijdrage. Ik acht de waarschijnlijkheid van

deze onderstellingen groot genoeg om haar tot het tegendeel uitdrukkelijk blijkt voorschijns als een vast gegeven te gebruiken, zelfs als Sueyro's geheimzinnige informant niet zo'n groot personage zou zijn geweest als Poelhekke aanneemt. De auteur denkt aan een Nassause neef van Maurits, in elke geval aan een werkelijke intimus van de prins. Ik ben daar minder zeker van. Als de correspondent bijvoorbeeld beweert dat hij op bevel van de Staten-Generaal naar Emden vertrekt om die stad te bevoorraden, moet ik zeggen dat mij geen andere gevallen bekend zijn waarin Hare Hoog Mogenden dergelijke opdrachten verstrekken aan semi-officiële stadhouderlijke neefjes. Ook als onze zegsman allerlei merkwaardigs meedeelt uit de geheime briefwisseling van Lodewijk XIII en Maurits, vraag ik mij verwonderd af hoe dikwijls die twee elkaar ooit buiten de formele sfeer gesproken zullen hebben. Aan de belangrijkheid van de geheimzinnige onbekende geloof ik dan ook niet zo sterk. Als Sueyro ook werkelijk de griffier Aerssens en de klerk Tresel op zijn medewerkerslijstje had staan, konden Duitse neefjes hem tamelijk koud laten. Ook dan echter blijven de brieven interessant: Sueyro hechtte kennelijk waarde aan juist deze verpakking van zijn nieuwtjes, wellicht met het oog op zijn Spaanse lezers. Ook Poelhekkes publicatie blijft belangrijk genoeg. We kunnen er nu toch wel van uitgaan dat Spanje niet alleen redelijk geïnformeerd was over het doen en laten in Den Haag, maar dat het daar bovendien over politieke vrienden beschikte.

Is er dan toch een verraad van de pistoletten geweest? Ik geloof dat deze studie ons twee dingen vooral duidelijk heeft gemaakt; in de eerste plaats, dat deze Spaansgezinde politici geen verraders waren, al kwamen zij bij het formele begrip landverraad soms dicht in de buurt; in de tweede plaats dat Oldenbarnevelt buiten deze groep stond. Zo kan men zeggen dat juist de herontdekking van een Spaanse partij de zuiverheid van Oldenbarnevelts politiek des te beter doet uitkomen.

A. Th. van Deursen

Vaclav Cihák, *Les provinces-unies et la cour impériale 1667-1672. Quelques aspects de leurs relations diplomatiques* (Amsterdam: Holland Universiteits Pers, 1974, 300 blz., f. 46,80; ook verschenen als proefschrift Nijmegen).

De schrijver, die met de voorbereidingen voor dit proefschrift begonnen is aan de Karel IV Universiteit te Praag en zijn studie voltooid heeft aan de Katholieke Universiteit van Nijmegen, heeft veel archiefwerk verricht in Tsjecho-Slowakije, Oostenrijk, België en Nederland.

Blijkens zijn voorwoord heeft hij zich ten doel gesteld het proces van toenadering tussen twee wezenlijk zo zeer van elkaar verschillende staten als het Keizerlijk Hof en de Republiek der Verenigde Nederlanden, dat zich in de jaren 1667-1672 onder invloed van de Franse dreiging voltrok, aan een nauwgezet onderzoek te onderwerpen.

In dubbel opzicht een gelukkige keuze, want enerzijds verdienen juist deze jaren gezien hun cruciale betekenis voor onze Republiek volop de aandacht en anderzijds is het van belang bij de bestudering van deze periode de ontwikkelingen in Centraal- en Oost-Europa meer in de beschouwing te betrekken dan veelal in de geschiedschrijving van onze zeventiende eeuw gebeurd is. De geschiedenis van de Republiek is immers vaak te uitsluitend bezien vanuit Nederlandse of Westeuropese optiek, terwijl alleen al het feit van de snelle toenadering tussen Wenen en Den Haag in deze jaren duidelijk maakt hoezeer de ontwikkelingen in de verschillende delen van Europa met elkaar verweven zijn.

De opzet van de schrijver om zijn onderwerp niet volgens de strikt chronologische me-